

TURINYS

NUMERAI

**TIKSLAS – LAIMĖTI,
O NE ŽUDYTI**

9

**PER KALĖDAS –
JOKIŲ MŪŠIŲ**

20

**AR LIETUVIAI –
KARIŲ TAUTA?**

25

**MYLIMOSIOS
LAIŠKŲ MAGIJA**

36

**KĄ KARO METU
VEIKIA DIEVAS?**

40

**KODĖL VADAMS
NERŪPI VARVANČIOS
KARIŲ NOSYS?**

54

**KUO YPATINGAS
KARINIS PATARIMAS?**

72

**NUSPĖTI ATEITĮ
PAGAL PRAEITĮ**

75

**MARSAS VANDENYJE
IR PO VANDENIU**

97

**NE TIK ANTANAS –
VISI NORI BŪTI ORE**

116

**STRATEGIJA
IR TAKTIKA NE
IŠ KOMPIUTERINIO
ŽAIDIMO**

125

**SPORTINĖS
PRAMOGOS
TARP MŪŠIŲ**

138

**KIEK FILMUOSE
APIE ŠNIPUS TIESOS?**

144

**NEPATIKĖSITE,
KAS LIETUVIUI
DIDŽIAUSIAS PRIEŠAS**

150

**SAJUNGININKAS
KARTAIS – VILKAS
AVELĖS KAILYJE**

160

**UŽNUGARIS NEBĖRA
SAUGI VIETA**

164

**KARAS TELEVIZIJOS
EKRANE SUKĖLĖ ŠOKĄ**

169

**PARAKAS PADĖJO
ĮSIGALĖTI PASAULYJE**

171

**KAIP NAPOLEONAS
PRAŽIOPSOJO
SAVO ŠANSĄ?**

177

**GREIČIAU, TOLIAU,
ILGIAU**

186

**KAM REIKIA
LIETUVIŠKŲ GINKLŲ?**

188

**KADA ATEINA
PALIAUBOS?**

194

**KAIP ATRODO TAIKOS
DERYBŲ STALAS?**

200

**ŠALUTINIAI GERŲ
NORŲ POVEIKIAI**

217

**DIDŽIOSIOS
TAIKOS**

226

**TIKRI IR
ĮSIVAIZDUOJAMI
AUTORITETAI**

247

**SVARBIAUSIOS
MŪSŲ TAIKOS**

253

**„IKI DUGNO“, KAD
BŪTŲ TEISĖTA**

269

**NET GERIAUSIAIS
LAIKAIS NEPAMIRŠTI
SUNKIŲ**

275

2024

Po Pirmojo pasaulinio karo Paryžiaus taikos derybose *piešiant* būsimos Europos žemėlapi, panašus vaidmuo matuotas ir Baltijos šalims.

Prancūzų norėta matyti didžiąja galia, Baltoji Rusija galutinai žlugo per pilietinį karą 1918–1919 metais. Didžiosios Britanijos ir JAV rūpesčiu Rusijos kaip atsvaros Vokietijai vaidmenį perėmė Lenkija ir vadinamieji limitrofai – buferinės tautinės valstybės. Vis dėlto Lietuvai, Latvijai ir Estijai tai buvo lange-

lis į tikrą laisvę. Kodėl ji ilgai netruko? Buferinės valstybės stiprios tiek, kiek jas remia didžiosios valstybės, pačios apsiginti jos nepajėgios. Išėitis – įstoti į didelę gynybinę ar prekybinę sąjungą, kurioje užtikrinamos ir mažųjų teisės. Tokioje sąjungoje valstybės jau nebėra buferinės, jų teritorijos ginamos ir puoselėjamos lygiavertiškai.

**Paryžiaus
taikos derybose
piešiant būsimos
Europos
žemėlapi,
panašus vaidmuo
matuotas
Baltijos šalims.**

Didžiosios taikos

1918

Visas pasaulis žino didžiuosius mūšius, o didžiąsias taikas – ne labai. Kokia taika nusipelno didžiosios titulo? Tvari, ilgam nuistačiusi valstybių sienas, įteisinusi pasaulio sutvarkymo principus arba dėl kitų priežasčių įsirežusi į žmonijos sąmonę.

Pirmoji iš didžiųjų taikų – Verdeno sutartis 843 m., prisidėjusi prie Vakarų pasaulio susiformavimo ankstyvaisiais viduramžiais. Frankų valstybės imperatoriaus Karolio Didžiojo anūikai užbaigė tarpusavio karą dėl senelio valdų taikos sutartimi, kuria imperija padalyta į keturias dalis: Vakarų, Centro, Pietų ir Rytų (priedas prie pastarosios dalies – imperatoriaus titulas).

Verdeno taiką galima vadinti įtakingiausių dabarties Europos šalių krikštamote. Mat tąkart nustatytos sienos suteikė

postūmį formuoti valstybėms, kurios tapo apčiuopiamos XI amžiuje. Iš rytinės buvusios Frankų imperijos dalies ilgainiui susiformavo Vokietija, iš centrinės – Italija, o iš vakarinių radosi Prancūzija. Tiesa, Verdeno taikos laikų sienos su dabartinėmis nesutampa tobulai, ilgainiui jos keitėsi, ypač buvusios centrinės Karolio Didžiojo imperijos dalies, Vidurio frankų karalystės. Dabar ten rasime Prancūzijos Burgundiją, Provansą, Lotaringiją, prie karalystės prijungtas tik XVII amžiuje.

Verdeno taikos užtaisas buvo toks stiprus, kad vėliau daugybę metų kad ir kiek kas kariavo, kad ir kiek bandė perbraižyti sienas, vis grįždavo prie 843-ųjų sutarties. Iš praeities ilgai švietė Karolingų renesanso saulė – nemarus atgimstančios Vakarų krikščionybės civilizacijos atkūrėjo Karolio Didžiojo autoritetas.

Taika, kurios pasekmės jaučiamos lig šiol, – Tordesiljaso sutartis, kuria 1494 m. Ispanija ir Portugalija pasidalijo Naujajį Pasaulį. Nusprendę neiekvoti laiko ir resursų konkurencijai dėl kolonijų, monarchai susėdo, žemėlapyje nupiešė išilginę liniją per Atlanto vandenyną ir sutarė: viskas nuo jos į Rytus priklauso Portugalijai, į Vakarus – Ispanijai. O sutartyje patikslino: viskas, kas jau atrasta ir dar bus atrasta. Tikrai karališki užmojai! Seniausiam išlikusiam Kantino pasaulio žemėlapyje, skirtame portugalų geografiniams atradimams, matyti, kad žemių dalybų linija prasideda Šiaurės ašigalyje, baigiasi Pietų, o Atlanto vandenyną kerta apie 2000 km į vakarus nuo Žaliojo Kyšulio salų. Šiuolaikiniuose žemėlapiuose šios linijos, be abejo, nėra, bet ją galima atsekti pagal portugalų ir ispanų kalbų vartojimą. Brazilijos valstybinė kalba iki šiol – portugalų, portugaliskai kalbama ir vakarinėse Afrikos pakrantėse, išskyrus šiaurinę dalį. Likusi Pietų Amerika kalba ispaniskai, o Meksikoje, JAV Luizianos valstijoje kolonistus ispanus primena architektūra. Beje, lietuvių atostogautojų pamėgtos Kanarų salos – ne portugalų,

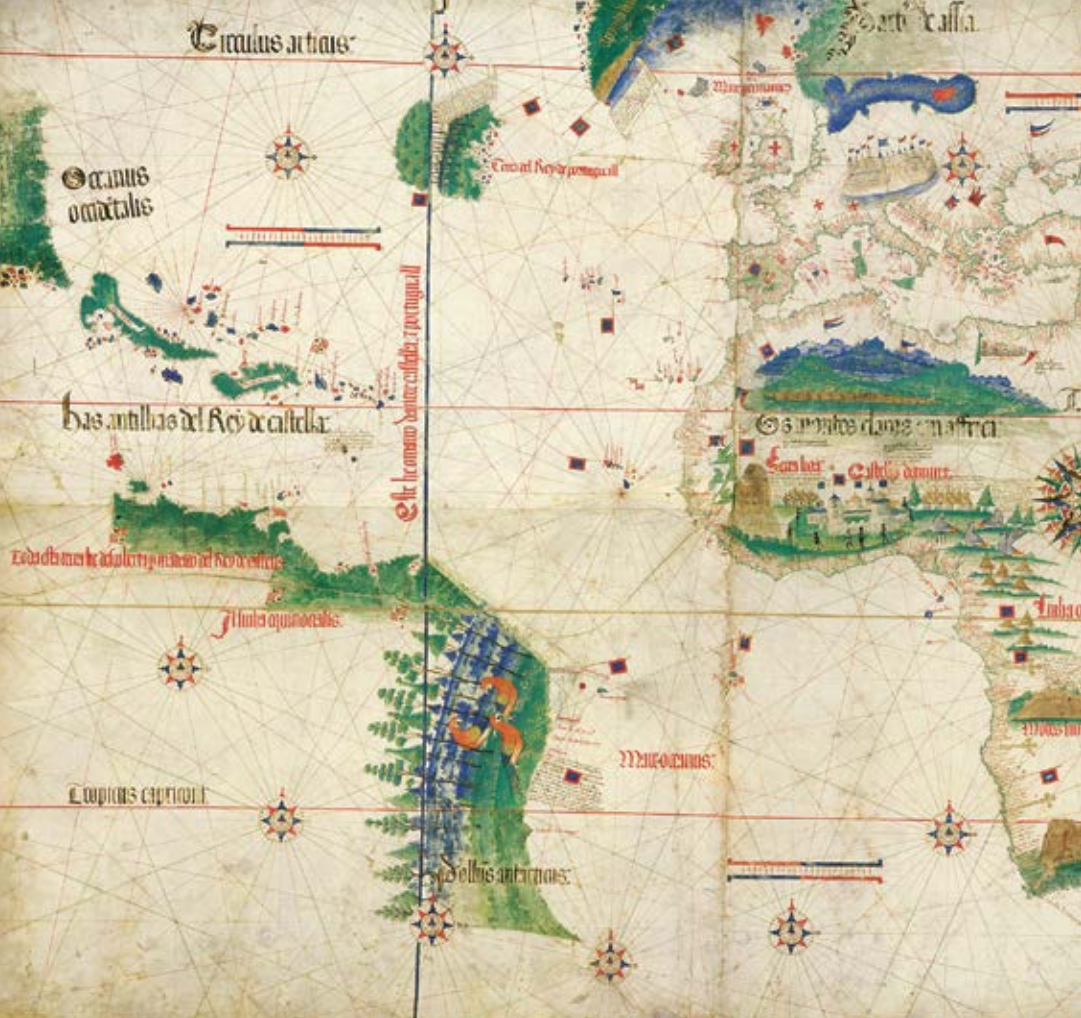

843 m. Verderno taika nustatytų ribų žemėlapis

o ispanų valda tapo todėl, kad ispanams buvo svarbu turėti bazių pakeliui į savo kolonijas Lotynų Amerikoje.

Kita labai garsi, svarbi, galima sakyti, istorinė taika buvo sudaryta 1555 m. Augsburgė. Ji užbaigė pirmąjį religinių karų etapą, Vokietijos vidaus karus po Reformacijos atsiradimo. Lig tol Šventosios Romos imperijos imperatoriaus moralinis autoritetas prilygo popiežiaus, kaip jau esu minėjęs, kartais net konkuruodavo tarpusavyje, kuris jų svarbesnis, abu dalyvaudavo sprendžiant svarbius tarptautinius ginčus. Augsburgio taika įteisino liuteronų tikėjimą Šventojoje Romos imperijoje, įtvirtino naujos pasaulio tvarkos principus. Nuo šiol įsigaliojo taisyklė *Cuius regio, eius religio* (lot. „Kieno valdžia, to ir religija“), t. y. valdovo tikėjimas (katalikybė ar liuteronybė) tapo privalomas jo pavaldiniams. Atrodo, kas tie keletas žodžių, smulkmė. Vis dėlto jais remiantis buvo braižomos valstybių sienos, sprendžiami turtiniai klausimai. Religinių karų Augsburgio taika ne nutraukė, jie tęsėsi dar šimtą metų, bet visi baigdavosi grįžimu prie principo: „Kieno valdžia, to ir religija.“

Vestfalijos taika 1648 m. pabaigtas baisiausiu laiku Centrinės Europos istorijoje vadinamas Trisdešimties metų karas, jo sukeltas badas ir ligos ištuštino ištisas Šventosios Romos imperijos sritis. Prasidėjęs kaip religinis, baigėsi jau susiformavus nacionalinėms valstybėms. Vestfalijos taika buvo ypač naudinga Prancūzijai, ji įteisino anksčiau užkariautas žemes, tarp jų – didžiąją dalį Burgundijos kunigaikštystės. Dar visai neseniai, prieš šimtą metų, abi konkuravo, kuri stipresnė, o karo pergalių svarstyklės svyravo vienąkart vienos, kitąkart – kitos pusėn. Bet mūsų žuvus paskutiniam Burgundų Valua dinastijos karaliui, neturėjusiam įpėdinių, kunigaikštystę pasiglemžė prancūzai, po Vestfalijos taikos sutarties apskritai įsiviešpatavę Europoje.

Šios taikos simboliu niekaip negalėtų būti baltas balandis su alyvmedžio šakele snape. Nors ji užbaigė ištis siaubingą karą, bet ir užprogramavo daug naujų. Iš esmės Vestfalijos taika tapo Šventosios Romos imperijos suskaldymo programa.

— Kantino planisfera, 1502

Kadangi prie derybų stalo didžiosios valstybės lemiamos persvaros tarsi neturėjo, aprašant vokiškų teritorijų ateitį balsą įgijo *mažiukai*: miestai, net atskiri jų kvartalai, provincijos, vyskupystės. Jie su didžiausiu džiaugsmu parėmė imperijos suskaldymą

— Vestfalijos taika buvo sudaroma dviejose vietose: Miunsteryje ir Osnabriuke. Miunsterio sutartį pasirašę dalyviai. Gerardas Terborchas, 1648

— Vestfalijos taika nustatytos sienos, palygintos su XVI a. vidurio Vokiečių tautos Šventosios Romos imperijos žemėlapiu

į tūkstančius dalių, kiekvienas įsivaizduodamas, kad dabar pats bus sau valdovas.

Dabar, vokiečių manymu, Vestfalijos taika – baisiausia, kas jiems galėjo nutikti. Galima sakyti, kad dėl jos imperinę jėgą įgijo Austrija, vienas septynių didžiausių sudraskytos Vokietijos imperijos *gabaly*. Bet, kaip dabar jau žinome, Vokietiją po kelių šimtų metų suvienijo ne Austrija, o Prūsija...

O tada vokiečių valstybėlėms teko patirti savanoriško susiskaldymo kainą. Nedidelių valdų margumynas, kiekviena su savo sienomis, muitinėmis ir skirtingais muitų dydžiais. Ši painiava stabdė prekybą, ekonominį krašto augimą, jis netruko tapti antraeilium. Žinoma, valdovų vedybos, įpėdinių krikštynos, karai vyko toliau, bet vokiečiai liko nuošalyje nuo svarbiausio to meto valstybių *užsiėmimo* – kolonijų užkariavimo. XVII a. antroji pusė, XVIII a. pirmoji pusė. Apie jokias dideles Bavarijos ar Saksonijos kolonijas negirdėti, o ispanų, olandų, britų, prancūzų apetitas buvo puikus ir apie pasininką nė vieni negalvojo.

Kolonijų neturėjimas prisidėjo prie dar didesnio krašto ekonominio silpnumo, o šis vedė prie kultūrinio nuosmukio. Žinoma, vokiški kultūros ir politikos centrai Viena, Miunchenas, Dresdenas stiprėjo, bet jiems buvo toli iki Paryžiaus ir Londono. Pastarieji tiesiog maudėsi sraunioje pinigų upėje, jos tėkmę kolonializmas tik sustiprino.

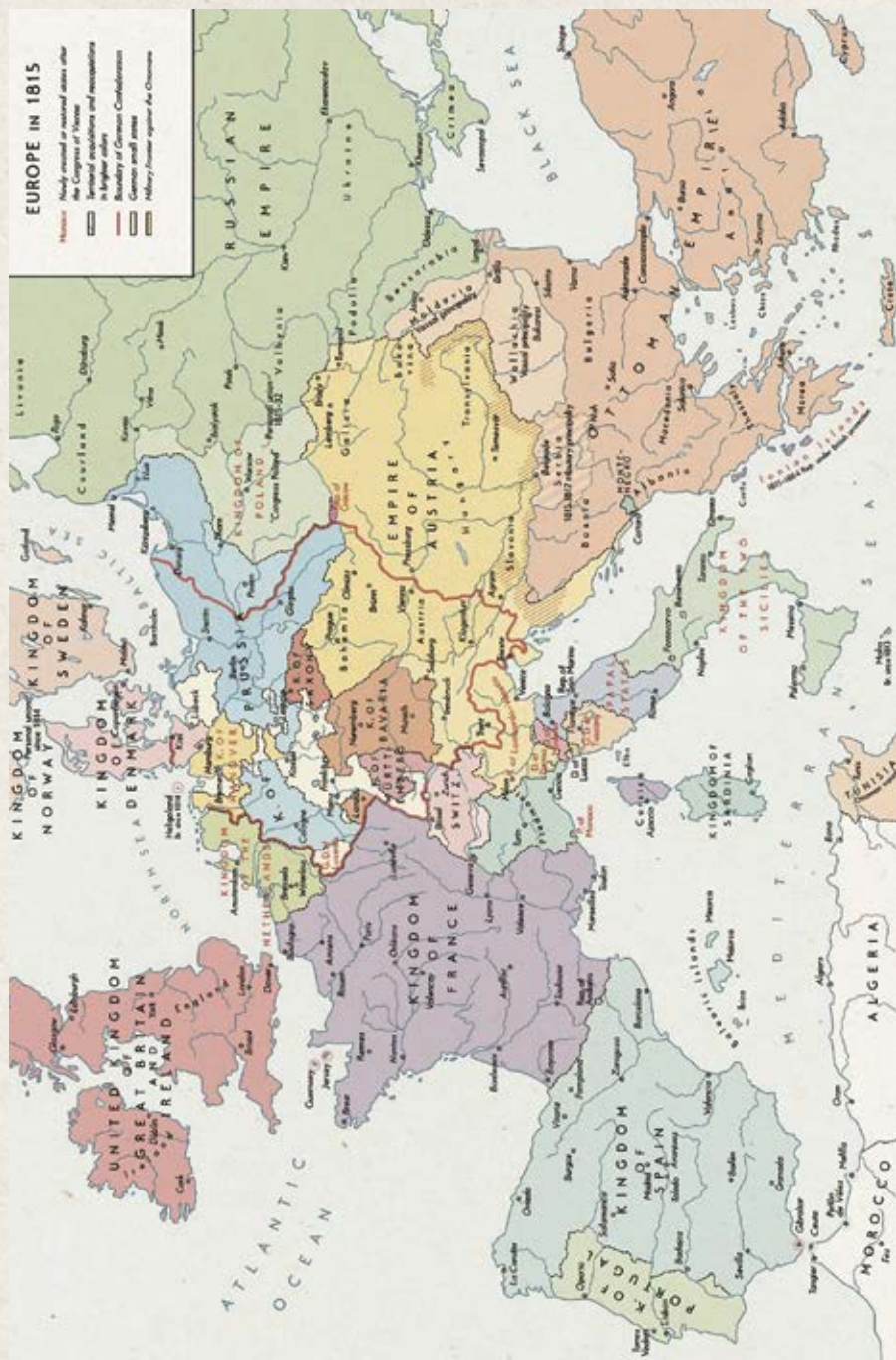
Beje, šiais laikais Vakarų Europa mums atrodo susidedanti iš daugmaž lygiaverčių valstybių. Ir nelabai kas žino, kad prancūzai į vokiečius ne vieną šimtmetį žvelgė kaip į skurdžius rytinius kaimynus, ką jau kalbėti apie gyvenančius labiausiai į rytus nutolusiose žemėse, pavyzdžiui, Prūsijoje. Tai vis Vestfalijos taikos pasekmės.

**Kaip dabar
jau žinome,
Vokietiją
po kelių šimtų
metų suvienijo
ne Austrija,
o Prūsija...**

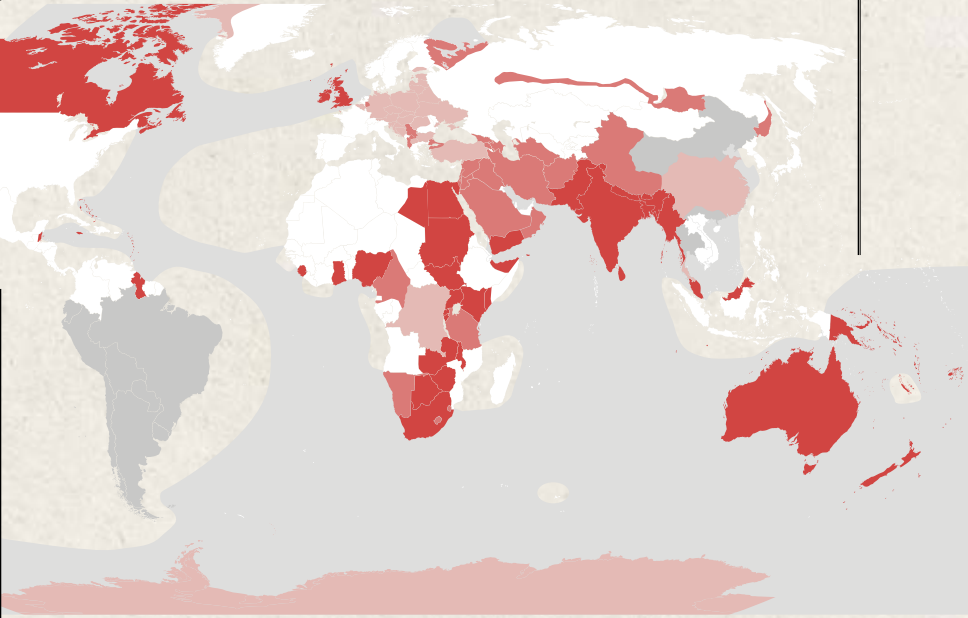
Vienos kongresas – taika, po karų su Napoleono Prancūzija suformavusi Europos žemėlapi beveik šimtui metų į priekį. Į Vieną 1814 m. rudenį suvažiavo visų Europos valstybių (išskyrus Osmanų imperiją) atstovai. Kongreso dalyviams kasdien buvo rengiami pokyliai, spektakliai bei medžioklės, dėl to jis net pramintas „šokančiuoju kongresu“. Vis dėlto tartis sekėsi sunkiai, nugalėtojų lūkesčiai buvo dideli, be to, prancūzų revoliucijos išgąsdinti monarchai tikėjosi rasti stebuklingą vaistą nuo jų sostus klibinančių idėjų. 100 dienų derybos buvo visai nutrūkusios – žinia apie Napoleono pabėgimą iš Elbos salos ir išsilapinimą Prancūzijoje visus išgujo atgal į mūšio lauką. Ši pauzė akivaizdžiai parodė, kas nutinka, jei taikos derybos per ilgai užsitęsia. Likus kelioms dienoms iki lemiamo Vaterlo mūšio ir pakartotinio Napoleono atsistatydinimo, baigiamasis Vienos kongreso aktas pagaliau buvo pasirašytas.

Šia taika įtvirtintos naujos valstybių sienos; saugantis nuo galimai atsigaussiančios Prancūzijos įkurta dirbtinė buferinė valstybė Belgija, apie kurią neseniai pasakojau, Šveicarijai patvirtintas amžinas neutralitetas. Iš Vokietijos valstybių suformuota Vokietijos sąjunga, kurioje svarbiausias vaidmuo atiteko Austrijai. Prūsija pasididino savo valdas dalimi Saksonijos, Vestfalijos, Reino krantu, Riugeno sala Baltijos jūroje ir Švedijos Pomeranija. Norvegija atskirta nuo buvusios Prancūzijos sąjungininkės Danijos ir prijungta prie Švedijos. Ispanijoje, Portugalijoje, Abiejų Sicilijų karalystėje į valdžią gražintos buvusios dinastijos. Įteisintas Lenkijos karalystės autonominis statusas Rusijos imperijos sudėtyje.

Apie Lietuvą Vienos kongrese nekalbėta, valdoma Rusijos ji jau kelis dešimtmečius nebeegzistavo politiniame Europos žemėlapyje. Tačiau vienas, grynai *lietuviškas* akcentas vis dėlto buvo. Vienos kongresas įteisino Nemuną kaip sieną tarp Rusijos ir Prūsijos, anksčiau tokios niekada nebuvo, nebent karų su

— Europos valstybių sienos, 1815 m. nustatytos Vienos kongrese

**BRITANIJOS IMPERIJA KLESTĖJIMO VIRŠŪNĖJE PO PERGALĖS
PIRMAJAME PASAULINIAME KARE 1918 M.**

- DOMINIJOS IR KOLONIJOS
- PROTEKTORATAI ARBA OKUPUOTOS TERITORIJOS
- PRIKLAUSOMOS VALSYBĖS, TERITORIJOS, KURIOMS
BRITANIJA KĖLĖ REIKALAVIMUS, REIŠKĖ JAS PRETENZIJAS,
JOS ĮTAKOS ZONOS
- NEOFICIALI IMPERIJA, TERITORINIAI VANDENYS

— Britanijos kolonijinės imperijos išsiplėtimas po Pirmojo pasaulinio karo, pristatomas propagandiniame plakate, skirtame vidaus auditorijai. Atkreipkite dėmesį, kad britų įtakai priskiriamos jūros, didžioji dalis Centrinės ir Rytų Europos, Kinija ir kitos šalys. Nepaisant abejotinų postulatų, imperijos gyventojai taip ir įsivaizdavo pasaulį.

kryžiuočiais laikais. Šis pokytis amžiams paliko pėdsaką suvalkiečių charakteryje. Anksčiau savo gyvenimo būdu buvę panašūs į kaimynus iš kitų Lietuvos etnografinių regionų, nuo šiol jie pasižymės savita Užnemunės kultūra. Tam įtakos turėjo ne tik gyvenimas netoli Prūsijos sienos, bet ir keliasdešimčia metų anksčiau nei likusioje Lietuvoje panaikinta baudžiava bei Vienos kongrese įtvirtinta teisė, kad Užnemunėje, nuo šiol priklausančioje autonominei Lenkijos karalystei, ir toliau galios Napoleono kodeksas, įtvirtinęs asmens laisvės, formalios piliečių lygybės, privačios nuosavybės neliečiamumo ir sutarčių laisvės principus.

Daug pokyčių? Tikrai, bet Vienos kongresas paliko ne vieną užprogramuotą ilgalaikį neramumą židinį. Pavyzdžiui, niekam nerūpėjo, kad italų galvose jau subrendo savarankiškos valstybės idėja. Italija ilgai buvo tik didesnių ar mažesnių valdų samplaika, Napoleonas jas sujungė, įkurdamas vasalinę Italijos karalystę. Italai pagrįstai tikėjosi, kad Vienos kongresas ją paliks toliau gyvuoti. Bet nepaliko. Vieni iš karo nugalėtojų – austrai – siekė išlaikyti šiaurinę jos dalį, kongresas patenkino šį norą. Netoliaregiškas sprendimas užprogramavo Italijos suvienijimo karus, kas 30 metų besikartojusius visą XIX amžių. Jei palieki ambicingą, laisvės siekiančią tautą be valstybingumo, ji vis vien pasieks savo.

Analogija su šiomis dienomis: be reikalo Turkija ir jos bendramintės stengiasi užgniaužti kurdų laisvės troškimą. Nesustabdysi upės bėgimo, kurdų valstybė anksčiau ar vėliau atsiras.

Panašiai pasielgta su vokiečiais. Aktyviai dalyvavę kovoje su Napoleonu, jie tikėjosi Vokietijos suvienijimo, tačiau jis neįėjo į Rusijos ir Austrijos planus. Šios daugiatautės valstybės vengė tautinės valstybės atsiradimo.

**Jei palieki
ambicingą,
laisvės siekiančią
tautą be
valstybingumo,
ji vis vien
pasieks savo.**

Vis dėlto po Vienos kongreso Europa lengviau atsikvėpė. Nors toliau dėl savarankiškos valstybės kariavo italai, vokiečiai, lenkai, vengrai, didelių, visą žemyną apimančių, karų nebekilo iki pat 1914-ųjų.

Atsigavę po Napoleono karų europiečiai pasinėrė į ypatingą klestėjimo epochą, kurios pradžia – 1871 m., kai Vokietijos žemių valdovai susirinko Versalio rūmuose karūnuoti pirmojo atgimusios Vokietijos imperijos valdovo – Prūsijos karaliaus Vilhelmo I. Imperija ir Gražioji epocha (pranc. *La Belle Époque*) nuo šiol žengė susikibusios už parankių, aplinkiniams žarstydamos prabangą, suklestėjusios kultūros ir meno perlus, kurdamos iliuziją, kad stojo amžinoji taika.

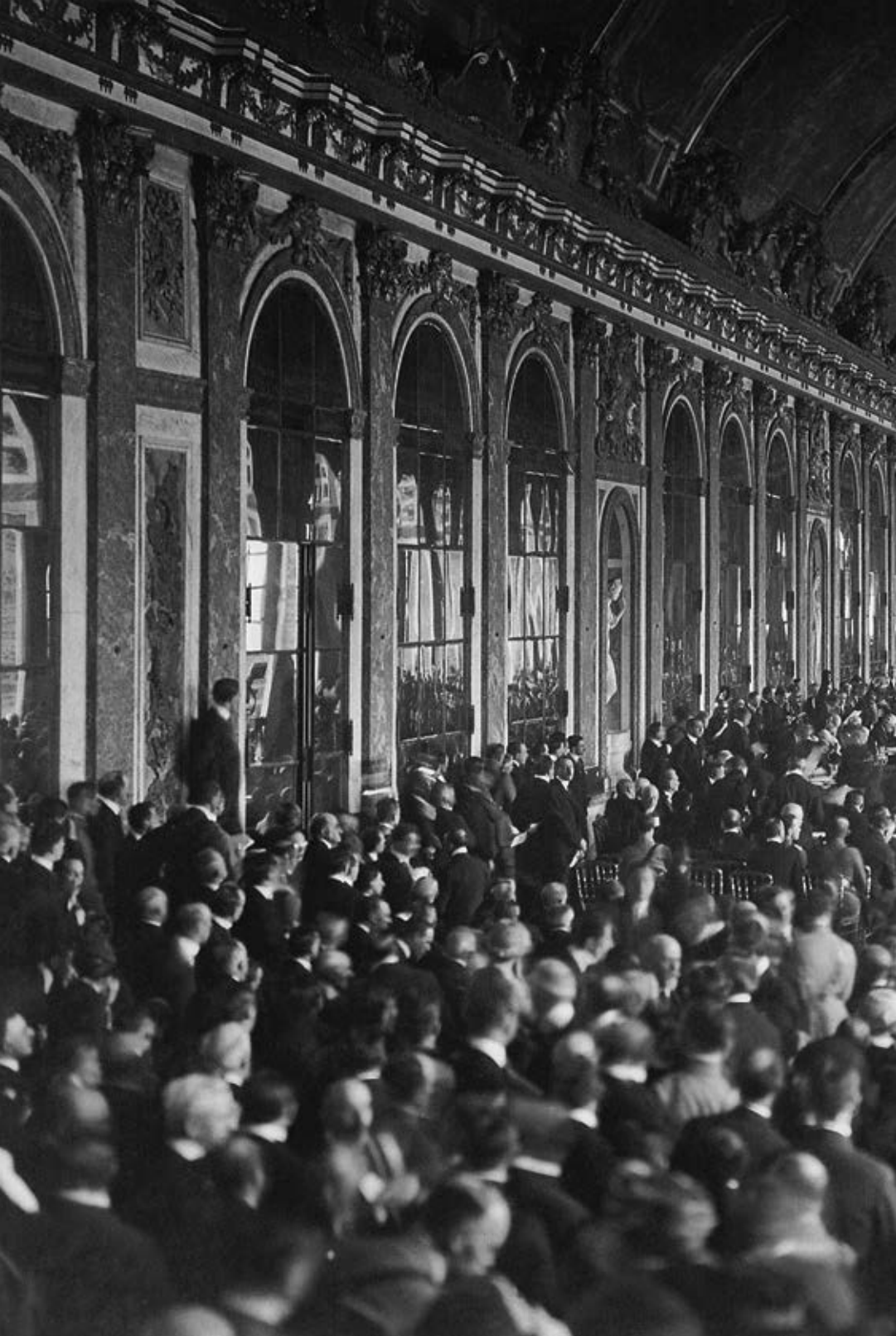
Čia tik mums, po 1863 m. sukilimo Rusijos dar labiau prispaustiems, atrodo, kad imperija yra absoliutus blogis. Vakarų ir Centrinėje Europoje šis žodis neturėjo neigiamos prasmės. Imperija europiečiams iki Pirmojo pasaulinio karo reiškė valstybę, kurioje puikiai sugyvena skirtingų tautų ir religijų žmonės, o šią ekonominę gerovę ir taiką užtikrina imperatorius, neabejotinas autoritetas ir ginčų arbitras. Vokiečiai 1871–1914 m. laikotarpį laikė apskritai tobulu, ne veltui po keliasdešimties metų nedvejodami priėmė Hitlerio trijų Reichų ideologiją kaip turto ir gerovės sinonimą. Pirmasis Reichas (vok. *Reich* – imperija, *reich* – turtingas) – tai Vokietijos karaliaus Otono I sukurta Šventoji Romos imperija. Antrasis – Vilhelmo I ir pirmojo kanclerio Oto fon Bismarko (*Otto von Bismarck*) Vokietijos imperija. Trečiasis Reichas – Adolfo Hitlerio Vokietija.

Vis dėlto Vienos kongreso nutarimais sukurtas neva idealus pasaulis su jame dominuojančiomis didelėmis valstybėmis, jų valdovų tarpusavio vedybomis ir giminyste atseit užtikrinama pasaulinė tvarka patyrė visišką fiasko prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui. Iliuzijų apie amžinąją taiką nebeliko.

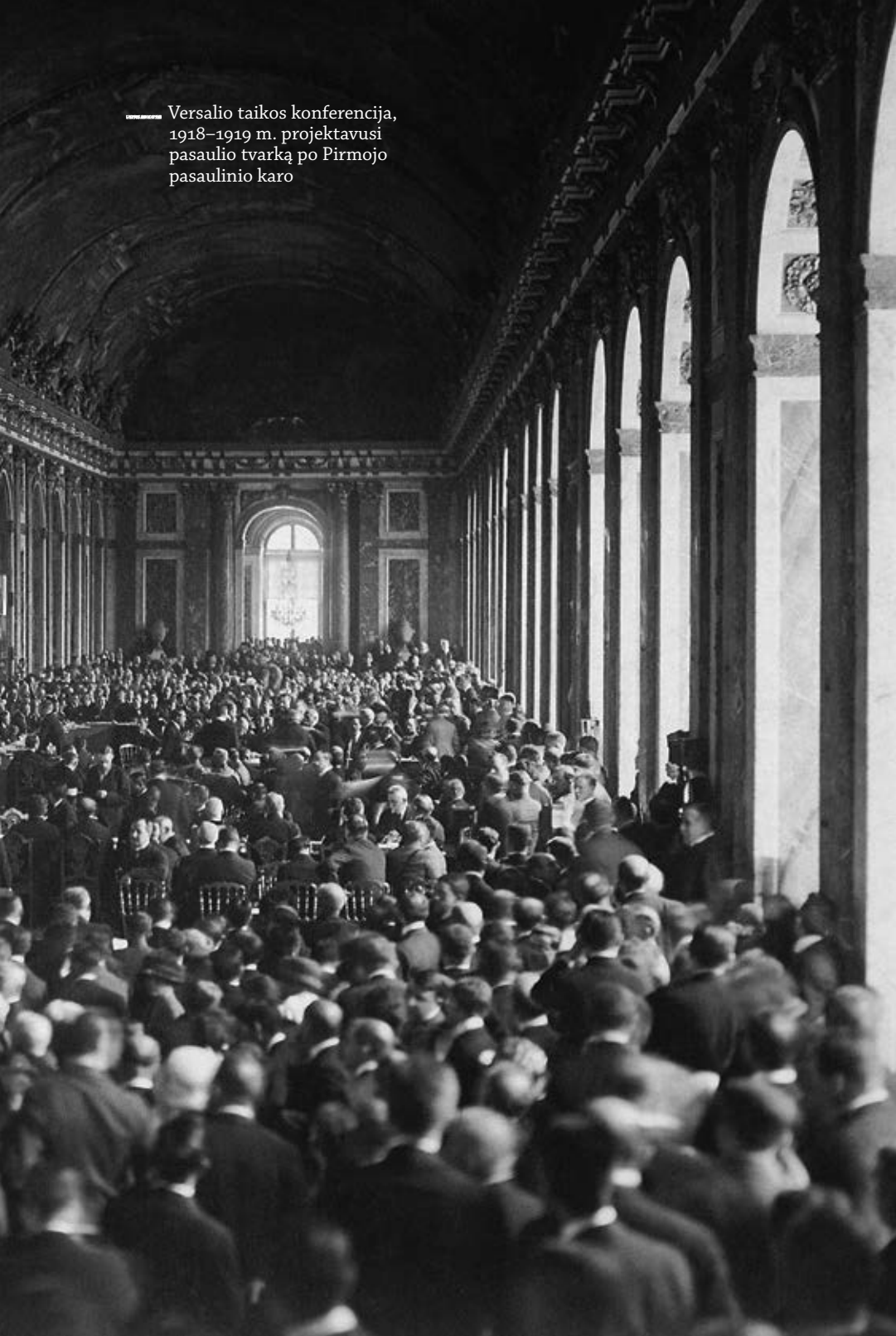
Peršokime penkerius metus į priekį. Pasirašyti taikos sutartį po Pirmojo pasaulinio karo pasirinkta simbolinė vieta – Versalis, rūmai, kuriuose radosi suvienyta Vokietija. Tai buvo specialiai apgalvotas pažeminimas karą pralaimėjusiems vokiečiams: tada įteisinote savo didybę, o dabar mes ją sumaišysime su purvu. Karas baigėsi 1918-aisiais, Versalio taikos sutartis pasirašyta 1919-ųjų vasarą, kol visi ją ratifikavo, atėjo 1920-ųjų žiema. Tada pradėti įgyvendinti jos sprendimai: 70 000 kv. km buvusių vokiečių žemių perdalijimas, Vokietijos demilitarizavimas – karinės pramonės naikinimas, ginklų perdavimas šalims nugalėtojoms.

Versalio taikai didžiosios statusą pelnę jos pripažinta Tautų apsisprendimo teisė. Sutartyje konstatuota, kad tauta turi teisę į savo valstybę, o kova dėl jos negali būti laikoma neteisėta. Tautų apsisprendimo teisė sukūrė virtualią naujų valstybių, buvo lemtinga ir Klaipėdos kraštui. Buvusi rytinė Prūsijos dalis, Mažoji Lietuva, taip pat gavo galimybę apsispręsti dėl savo ateities. 1918 m. lapkričio 30 d. Mažosios Lietuvos atstovai paskelbė Tilžės aktą, kuriame išreiškė valią susijungti su Didžiąja Lietuva. Tačiau didžiosios valstybės siekė susilpninti Vokietiją, ypač Prūsiją, todėl nuo Rytprūsių atskyrė Klaipėdos kraštą ir jį laikinai administruoti pavedė Antantės įgaliotai Prancūzijai. Iš pradžių svarstyta šią teritoriją atiduoti Lietuvai, vėliau linkta priskirti Lenkijai, laikantis Prancūzijai ar laikytis Laisvojo miesto koncepcijos. Nepatenkintų Klaipėdos krašto padėtimi lietuvininkų įsteigtas Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas suvaidino lemiamą vaidmenį kraštui pereinant Lietuvos žinion.

Beje, Versalio sutartimi sukurtas pasaulis (nepaisant keleto smulkmenų) taikoje ir ramybėje galėjo sėkmingai gyvuoti daug ilgiau, kad ir 50 metų, jei ne Molotovo–Ribentropo paktas, priskirtinas ne taikos, o puolamosioms sutartims. Tai keitimų protokolas pasidalyti pasaulį, tapęs Antrojo pasaulinio

Versalio taikos konferencija,
1918–1919 m. projektavusi
pasaulio tvarką po Pirmojo
pasaulinio karo

karo pretekstu. Daug kam atrodo, kad šis paktas buvo išimtis. Nieku gyvu, tokių išankstinių susitarimų tarp valstybių būta ir anksčiau: dėl kolonijų, dėl Afrikos pasidalijimo. Bet. Molotovo–Ribentropo paktas sudarytas, kai pasaulinė tvarka jau buvo nusistovėjusi. Jei kas tada būtų galėjęs išardyti dviejų grobikų sąmokslą, Europa nebūtų nusiritusi iki dabartinės situacijos, kai pati negali apsiginti. Kontinentas, kuris valdė visą pasaulį, dabar yra labai silpnas ir silpsta toliau.

Kodėl dėl dabartinės Europos silpnumo kaltas Molotovo–Ribentropo paktas, juk sąjungininkai karą laimėjo? Turėkite galvoje: kai karas vyksta žemyno viduje, nukenčia abi pusės. Ne tik pralaimėjusi, bet ir laimėjusi. Tarkim, Didžioji Britanija, nors atsidūrė pirmosiose laimėtojų gretose, nesustiprėjo, atvirksčiai – per šį karą subyrėjo jos imperija. Visi pamatė, kad britai nepajėgūs apginti savo kolonijų. O jeigu neapgina, tai kiek jie šeimininkai? Taip tik atrodo, kad kolonijos nieko negali.

**Kontinentas,
kuris valdė
visą pasaulį,
dabar yra labai
silpnas ir
silpsta toliau.**

Prancūzai per tą patį karą nuo japonų neapgynė savo kolonijos Indokinijos. Kai pasibaigus karui į ją sugrįžo ir pabandė atkurti savo valdžią, išgirdo: kur jūs buvote anksčiau? Jau nebeturite čia jokių teisių, visas praradote.

Dar viena verta paminėti pasaulinė taika – Potsdamo konferencija 1945 m. vasarą, kurioje suprojektuota pokarinė Europa: nustatytos valstybių sienos, griežtai sustyguotas Vokietijos likimas po Antrojo pasaulinio karo, įvardyti taikos garantai, apie kuriuos dar pakalbėsime atskirai. Vis dėlto Potsdamo konferencija buvo tik taikos sutarčių spiečiaus dalis. Prieš Potsdamą, 1943-iaisiais, įvyko Teherano konferencija, kurioje išbandytas Sovietų Sąjungos ir Vakarų valstybių bendradarbiavimo formatas, sutarta dėl antrojo fronto atidarymo ir „Didžiojo trejeto“ (sovietų, britų ir amerikiečių) dominuojančios padėties po

laimėto karo. Tada – Jaltos konferencija 1945-ųjų vasario pradžioje, kurioje trys didieji pasidalijo Vokietiją, nustatė rytinę Lenkijos sieną pagal mums jau žinomą Kerzono liniją ir nusispjovė į Versalio susitarimus dėl tautų bei jos žmonių apsisprendimo teisės. Vienas Jaltos konferencijos nutarimų skelbė, kad iš Sovietų Sąjungos ir Jugoslavijos per karą emigravę gyventojai turės būti perduoti savo šalims nepriklausomai nuo jų noro.

Po Potsdamo taikos sutarties, įteisinusios Jaltos ir Teherano konferencijų susitarimus, 1946 m. Paryžiaus taikos konferencijoje buvo nustatinėjamos naujos buvusių Trečiojo reicho sąjungininkių Vengrijos, Bulgarijos, Italijos, Rumunijos, Suomijos sienos. Ir tik 1947 m. vėl Paryžiuje buvo pasirašytos paskutinės Antrojo pasaulinio karo pabaigos sutartys. Teritoriniai sprendiniai, dėl kurių didžiųjų valstybių tarpusavio interesų derinimas taip ilgai užtruko, išsilaikė iki Michailo Gorbačiovo pradėtos perestrojkos.

Kol kas naujausia svarbi taikos sutartis – 1994 m. Budapešto memorandumas, kuriuo branduolinių ginklų atsisakiusioms Ukrainai, Baltarusijai ir Kazachstanui garantuotas teritorinis saugumas. Apie šią sutartį mažai kalbama, galbūt todėl, kad joje juodu ant balto įrašyta: trys didžiosios branduolinės valstybės Rusijos Federacija, Jungtinė Karalystė ir JAV įsipareigoja susilaikyti nuo grasinimų arba jėgos naudojimo prieš Ukrainos, Baltarusijos ir Kazachstano teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę ir kad joks jų ginklas niekada nebus panaudotas prieš, išskyrus savigynai ar kitaip pagal Jungtinių Tautų Chartijos nuostatas. Kinijos ir Prancūzijos garantijos skambėjo silpniau, bet jos vis vien buvo. Kai pasibaigs Rusijos pradėtas karas prieš Ukrainą, ši sutartis tikriausiai taps pagrindu taikai.